

O miru i drugim pitanjima vezanim za njega

Marko P. Đurić

Velika Ivanča, Srbija

Sažetak

Autor u svome članku govori o miru i drugim pitanjima koja neposredno ili posredno stoje u vezi sa njim. Isto pitanje ne vidi samo važnim za državu, već i za crkvu kao ljudsko društvo. Kako danas na Balkanu žive različite religije i nacije značaj o miru uvijek je dobijao na svojoj važnosti. Mir je na našem Balkanu često bio narušen našom, ali i tuđom krivicom, međutim, kako nam je nedostajalo samokritičnosti uvijek je neko bio kriv za naše propuste i neodgovornosti. Prije početka izgradnje mira uvijek je nužno odgovoriti na pitanje šta smo jedni za druge? Ako smo prijatelji počnimo odmah sa izgradnjom mira, ako smo neprijatelji pomirimo se, oprostimo jedni drugima, da bi što ranije počeli sa izgradnjom onog međusobnog mira.

Ključne riječi: mir, nemir, rat, Balkan, islam, Poslanik, Isus, hrišćanstvo, musliman, crkva, Biblija, Kur'an, pravoslavlje, katolicizam, pravda, Benedikt XV, Ivan XXII, Anwar al-Sadat, teologija...

Uvod

Premda znamo za jednoga Isusa Hrista i za jedno Jevanđelje u četiri njegove redakcije, jedno je uvijek bilo živeti hrišćanstvo u Pravoslavnoj Rusiji i Srbiji, drugo u Zapadnoj Evropi i Latinskoj Americi. U kontekstu razmišljanja o miru biti hrišćanin, odnosno pravoslavac značilo je uvijek moliti se za mir; biti katolikom značilo je izgrađivati mir dajući pri tom prioritet i pitanju o pravdi bez kojeg sigurno neće biti društvenog i drugog mira. Ugaoni kamen pravoslavne i katoličke teologije jeste i teologija mira. Isusova naklonost uvijek je živjela prema onima koji izgrađuju mir, pa se oni, ne i neki drugi, nazivaju sinovima Božijim (Mt, 5, 9). Ne drugima nego onima koji pridaju važnost pravdi u međuljudskim i ličnim odnosima Isus obećava da je njihovo carstvo nebesko (Mt, 9, 10).

Pošto je Pravoslavna crkva uvijek dobro saradivala sa državom na Istoku znamo za Cezaropapizam i teoriju "Simfonije", crkvina teologija i zbog njih nikada nije bila kritička svijest društva, pa se crkva zbog svog privilegovanog položaja u odnosu na druge vjerske identitete nikad nije zamjerala državi. Isključivo držeći do svoje duhovne i sakramentalne funkcije crkva je sva bila u liturgiji, pa smo u cijelom pravoslavlju svjesni narušene ravnoteže. Osnivač kveкера George Fox (XVII st.) vođen „unutrašnjim Božijim svjetlom“ zabranio je svojim članovima nošenje oružja, a kvekeri („Društvo prijatelja“) svojom duhovnošću proslavili su se kao borci za mir.

Sveti Franjo iz Azisa što je bio istinski mirotvorac ovako se molio dragom Bogu: Bože, učini me oruđem svoga mira¹, a zatim odlazi u sjeverni Egipat (Damietu) da propovijeda krstašima da treba sa muslimanima da vode dijalog o miru². Vjernik što pitanje o miru promišlja svojom ne i tuđom logikom njegovi su odgovori nezavisni od datog istorijskog i kulturnog konteksta u kome živi. Kako su prijateljski odnosi vodili miru, a neprijateljski nemiru, nasilju i ratu, sada nam kao najvažniji odgovor dolazi odgovor na sljedeće pitanje: ko su tvoji prijatelji? „Ti ćeš sigurno naći...“ čitamo u Kur'anu, „...da su vjericima najbliži prijatelji oni koji govore: „Mi smo hrišćani“...“ (El-Maide, 82). Eto, sa ovakvom tvrdnjom o nama, nama se uvijek nudi šansa da sa muslimanom vodimo razgovor kako ćemo do zajedničkog mira. Ne sigurno drugačije do nenasilnim putem, kako se Martin Luter King borio za crnačka prava u Americi³. Svaki govor o miru ne možemo započeti bez sjećanja na Bibliju

i Kur'an (Sura, 10: 25; 2: 208; 25: 63; Brojevi, 6, 26; Ruta, 1, 9; Ivan, 14, 27; Matej 5, 7). Pošto je u Bogu samo mir duši našoj (Ps, 62, 2) na početku i na završetku naše borbe za mir i pravdu stajat će uvijek naša molitva. Kako je u islamu mir jedno od Allahovih imena, ne možemo misliti na mir, a da se ne sjetimo Boga i ne možemo da govorimo o Njemu, a da ne spomenemo riječ „mir“. Međutim, kako pitanje o miru ne možemo zrelo da razmišljamo bez pitanja o pravdi, jer će nas ona prvo i odvesti društvenom miru sada kako do nje? Vjernici će snagom svoga vjerskog uvjerenja i ponašanja služiti pravdi, a sudije, i porotnici „snagom svoje službe“ koja uvijek stoji u uskom odnosu sa njihovom savješću. Dok u mutezilitskoj teologiji Božija pravda čini jedno od pet temeljnih članaka vjere (Balić), ljubav ako je prava ne može da živi na štetu pravde.

Kako je jedno od imena Božijih u islamu i „Es-Selem“ (Mir), a u Starom zavjetu „samo je u Bogu mir duši našoj“ (Ps, 62, 2), današnji čovjek je zbog svoje krize vjere u Boga izgubio svoj najvažniji mir. Mir sa Njim. „Veliki mir, veli se u jednome psalmu, imaće oni koji zakon tvoj ljube“; to se sada odnosi na Jevreje i muslimane ne i na nas hrišćane (Ps, 119, 165). Mi imamo veliki mir samo u Isusu Hristu koji nam i nakon 2000 god. poručuje: „Ostavljam vam mir... da u meni imate mir“ (Ivan, 14, 27; 16, 33).

Šta nam valja činiti zbog Njega, a u vezi nas?

Kako riječ islam ne znači samo muslimanovu predanost božanskom idealu, već i mir s Bogom, ljudima i sa samim sobom⁴, musliman ako drži do svog izvornog identiteta ne može da ne bude mirotvorac. Već sama činjenica da se više od stotinu puta u Kur'anu govori o miru⁵ mir je najopterećenija riječ ne samo u Bibliji, već i u Kur'anu pa mir u njima ima različita značenja. Ne zadržavajući se samo na priči o miru, islam daje veoma veliki značaj onome što prethodi istinskom miru, a to je mirenje između zavađenih strana. „Ako dvije skupine vjernika (međusobno) zaraćene izmirite (i izgladite spor među njima), a ako jedna od njih odbije... napadne onu drugu ratujte protiv napadača“ čitamo u Kur'anu. U vezi samog pitanja šta nam valja prvo činiti zbog mira, odgovor nam ovdje dolazi iz samog Kur'ana: pokušati pomiriti zavađene strane, kako ne bi došle u situaciju da se jedna drugoj svete čime se zlo samo produbljuje. Bez mirenja između zavađenih uzaludno je pokušati graditi mir, to bi bio Sizifov posao, ali, ono što će musliman

činiti da bi uspostavio mir to sigurno neće uraditi hrišćanin pozivajući se na jednu Isusovu izjavu prvaku apostola. „Vrati mač u korice“, reče Isus Petru. Ako treba musliman će upotrebiti i silu da bi uspostavio mir, hrišćanin za nju „ne zna“.

Da bi poradili na međusobnom miru od čega ćemo svi imati koristi moramo se prvo složiti kojim ćemo sredstvima do njega, a zatim zbog kojih ciljeva ćemo Njemu? Pri čemu ovde ja ne govorim o vjerskom miru i nemiru, već isključivo govorim o građanskom i političkom miru. Miru koji prvenstveno zavisi od pravde. Pošto ćemo u miru završiti ono što smo započeli, i kako ćemo samo u njemu započeti ono što želimo da završimo na Božiju slavu i opštu korist, eto sada dva najvažnija razloga zašto smo za mir, ne i za nemir. Naša borba je i u funkciji mira kome uvijek težimo zbog našeg najvažnijeg cilja, a to je naša sreća kako bi rekao Aristotel u svojoj *Nikomanoj etici*. Razmišljajući o sreći koju različito definišemo, mir je uvijek u funkciji naše sreće (Mt, 5, 3) pa miru težimo zbog nje. Ničim se drugim nećemo ni boriti za mir do onim sredstvima koje nam preporučuju Biblija i Kur'an.

Na nasilje musliman će uvijek odgovoriti nasiljem te će samo odbrambenim ratom ugroziti nečiji mir. Pošto je nenasilje shvatio kao „hrišćanstvo u akciji“⁶, Martin Luter King svoju strategiju borbe za prava crnačkog naroda u Americi (USA) na tome je gradio.

Imenu svom daruj slavu

Pošto je zaključio Ugovor o primirju sa njemačkom delegacijom u Kompijenu (1919. god.), francuski maršal Foš je izjavio: „Ne nama, Gospode, ne nama nego Imenu svom daruj slavu“ (Ps, 115, 1). Foš obavivši tako važan posao od značaja za cijeli svijet to učini na Božiju, ne i na svoju (ljudsku) slavu.

Nasuprot pravoslavnoj duhovnosti koja i danas ima cilj individualno oboženje, a koje se ne može teološki pojasniti bez sjećanja na Platona i na Knjigu postanka (Post, 1, 26, 27) kad je u pitanju ignacijevska duhovnost stvari već drugačije stoje. Dok pravoslavnu duhovnost najpotpunije obilježavaju izrazi kao što su „epektaza“⁷ (Grigorije Niski, IV st.), „penjanje“⁸ (Jovan Lestvičnik (VII st.), „sozrcavanje božanskih logosnosti“⁹, „tihovanje“¹⁰, „podobije“ - te se ista tiče čovjekovog (monaškog) napredovanja ka beskonačnoj zajednici s Bogom - u isusovačkoj duhovnosti znamo za rečenicu „na veću slavu Božiju“ koja je ujedno i „Zaštitni znak

ignacijske duhovnosti¹¹. Nasuprot pravoslavnoj duhovnosti koja se uvijek odnosila, a i danas se odnosi na individualnu korist koja nam je data u perspektivi našeg vječnog spasenja od takve duhovnosti svijet nije imao nikakvu korist. Istovremeno od one katoličke duhovnosti, ovdje franjevačke i isusovačke, svijet je imao itekakvu korist, a što je sve prvo u skladu sa jevanđeoskom duhovnošću. Polazeći od nekih novozavjetnih tekstova koji govore o jedinstvu ljubavi prema Bogu i ljubavi prema bližnjem (Mt, 22, 37; Rim, 13, 9; Matej, 5, 43) autentična hrišćaninova duhovnost prvo ne zna ni za kakvu napetost između ljubavi prema čovjeku i ljubavi prema Bogu. Autentični hrišćanski život otuda se uvijek tiče dviju briga; brige za vlastito spasenje, i brige za bližnjeg, međutim, u istočnoj duhovnosti znamo samo za jednu brigu.

Ne možemo zato da se ovdje ne sjetimo franjevačke duhovnosti i one isusovačke brige koje su uvijek znale jedna za drugu. Radeći sve na slavu Božiju i na korist svetu isusovačke redukcije (XVII st.) domorođačko stanovništvo štitile su od „organizovanih bandi lovaca na robove“. Kirshe, R. Bošković i Clavius¹² bili su istaknuti matematičari. Franjevački red proslavio se sa sv. Franjom mirotvorcem, i nekim franjevcima koji su puno zadužili katoličku filozofiju: Rodžer Bekon, Duns Skot i dr.).

Pravoslavna crkva, njen kler i hijerarhija, doprinijeli su svjetskom i lokalnom miru time što su se za njega molili, ne što su na njemu i konkretno radili. Ne znam samo da li se pravedni i dobri Bog odazivao na njihove molitve. Premda znamo za onu duhovnu i moralnu službu Bogu, iste ako ne žive u zajedništvu nešto tada nije u redu sa našom vjerom. Vjera koja je izrečena jezikom, a ne i potvrđena djelom, ponajmanje je draga dragom Pravednom Bogu. „Od žrtve na usnama koja nas najmanje košta, kako bi rekao Kant¹³ pa do našeg življenog hrišćanstva koje nas itekako košta velika je razlika.

Rekao bih da današnja teologija pravoslavne crkve, a sve s obzirom na današnje znakove u vremenu i potrebe današnjeg vremena prvenstveno treba da se pokaže odgovorom na njih, kako bi se istorijski ostvarila i tako bila od koristi svijetu.

Tumačenju riječi Božijih pripada zadnja riječ

Pošto navednom tumačenju pripada zadnja riječ naše tumačenje ne treba da bude opterećeno nikakvim negativnim nabojem, a pogotovo ne današnjom islamofobijom. Pošto je islam u principu za

vjersku toleranciju (Sura „Nevernici“, 6), dijalog i međuvjerski mir naše razumijevanje svetog kur'anskog teksta prvo ne smije doći u sukob sa tom tvrdnjom. Da bi se danas uspješno nosili sa različitim izazovima svakako da su nam na samom početku nužne dvije stvari i to: Autentično tumačenje objavljenog teksta na koji ćemo se uvijek pozivati pri svome ponašanju i u naše svakodnevne odnose, te u samo naše javno mnijenje unositi život vjere.

Tumačeći Božiju riječ kako treba i kako valja stat ćemo na put bolestima današnjeg vremena, a prvo mržnji, ksenofobiji, i drugim negativnim izazovima. Pošto našem tumačenju Božijih objava pripada zadnja riječ, pozivajući se na naše tumačenje Božije riječi opravdat ćemo svaku našu aktivnost. Ako želimo da ostanemo vjerni Jevanđelju (Mt, 5, 9; 5, 10) i musliman Kur'anu, ovdje se prvo moramo boriti za mir i pravdu (Sura, 7: 29), sviđalo se to nekom ili ne; bilo za nas to zgodno ili nezgodno, kako bi to rekao apostol Pavle svom dragom sinu Timoteju. Pavlove riječi „ne boj se, nego govori i nemoj da učutiš“ (D, a, 18, 9) najprimjerenije su duhu ovog našeg nemirnog vremena, koji od nas traži da govorimo, ne i da ćutimo.

Inače, kad razmišljam o tipu državnika koji bi najbolje odgovarao zahtjevima našeg vremena sjetim se antičkog Epitmeja i Platonovog „filozofa državnika“. Ne treba nam državnik koji bi nas nečim svojim podsjećao na Epitmeja. Epitmej samo zato što se neodgovorno poslužio svojom slobodom, izletjela su njegovom krivicom sva moguća zla iz „Pandorine kutije“ sem nade. Ne treba nam neko ko bi se igrao vatrom na Balkanu pošto je on „bure baruta“ koje nije teško upaliti, nego nam treba državnik koji nas podsjeća na Platonovog „filozofa kralja“ koji je istovremeno bio mudar, pravedan i hrabar.

Od crkve koja se moli za mir do crkve koja se moli i izgrađuje mir od Jovanove do Petrove crkve

Autentični hrišćanski život prema nama nikad nije bio nerealno, nego samo realno zahtjevan. Nikada od nas nije tražio da učinimo nešto što ne možemo. I danas on traži da ga živimo u obliku vjere, nade i ljubavi (I. Korićanima, 13, 13). I ništa manje i više od toga. Božije zapovijesti držati za svoje dužnosti, eto u čemu je naš sav hrišćanski etički maksimalizam. Važno je vjerovati, nadati se i ljubiti, te s tim u vezi naša nam borba za mir i pravdu dolazi kao naš najzreliji vid ljubavi.

Pravoslavna duhovnost nas je, međutim, vodila sa svojim maksimalizmom u drugom smjeru, te je prosto zaboravila na Isusa čovjeka iz njegovog trogodišnjeg javnog života. Između autentične jevanđelske i pravoslavne duhovnosti otuda smo prvo svjesni jedne napetosti.

Navedeni zaborav ovdje ničim drugim ne mogu ni da pojasnim do samom egzegezom svetog novozavjetnog teksta kojim se prvo išlo na spiritualizaciju i eshatologizaciju Hristovih obećanja, što je opet sve bilo u skladu sa jednom tvrdnjom sv. Klementa Aleksandrijskog koji piše: „Videvši da druga Jevanđelja iznose materijalne činjenice, Ivan je kao poslednji, na podsticaj svojih prijatelja i potpomognut na božanski način od Duha, napisao „duhovno evanđelje“¹⁴, veli Klement Aleksandrijski iz III st.

Isus iz sinoptičkih Jevanđelja što je daleko više radio na konkretnom miru nego što se za njega molio (Lk, 24, 36; Ivan, 16, 33) ništa nije ostavljao za jedno buduće vrijeme. Polazeći od njegovih postupaka (Lk, 8, 48; 10, 5; Iv, 14, 27) sve se tiče naše sadašnjosti, ne i naše bliske ili daleke budućnosti. Istočna, ovdje pravoslavna hristologija što se daleko više sjećala Isusa Hrista kao „Logosa“ (Ivan, 1, 1–14), nego Njega kao Sina čovječijeg (Lk, 3, 23; Mk, 6, 3) u njemu je samo i prepoznavala „Riječ“ koja je zbog nas „tijelom postala“. U kontekstu priče o miru, pravdi, Pravoslavna crkva, daleko je više bila Crkva koja se moli za mir, nego što za njega i pravdu konkretno radi koja nas najčešće i odvede njemu. Nasuprot njoj kao takvoj Katolička crkva u svojoj izgradnji mira i pravde išla je do zamjeranja sa drugima pa je samo zato i bila „borbena crkva“, a time ne i Jovanova, već Petrova crkva. Meta terora što je u latinskoj Americi bila Katolička crkva bio je ubijen nadbiskup Romer i šest vodećih isusovaca. Crkva se maksimalno zamjerila režimu što se našla na strani obespravljenih i marginalizovanih ljudi.

Pravoslavno bogoslovlje polazeći od stare egzegeze uvijek je znalo i umjelo da eshatologizuje i spiritualizuje Isusova obećanja. Na hrišćanskom Istoku Crkva je prije bila društveno „mrtva“ nego „živa crkva“. Nije joj bilo stalo da u svakodnevni život unosi život svoje vjere, o čemu je svojevremeno pisao i Solovjev¹⁵, koji veli da je vizantijstvo bilo neprijateljsko hrišćanskom napretku. Nadahnjujući se Lukinim „socijalnim evanđeljem“ Katolička i neke druge crkve i hrišćanske zajednice na Zapadu (baptisti, metodisti, menoniti, evangelici, kvekeri i drugi) nisu se samo prepoznavali u svojoj duhovnoj već i u drugoj funkciji. Što je prvo bilo jevanđelski opravdano s obzirom na svu važnost koju čovjek

ima u jevanđelju pa „čovjek nije stvoren zbog subote nego subota zbog njega“ (Mk, 2, 27). Naš pravoslavni duhovni i etički maksimalizam koga smo svjesni sa jednom izjavom sv. Vasilija Velikog koji kaže „evo šta nam je obećano: postati Bogu slični koliko je moguće ljudskoj naravi... postati bog“¹⁶, ponajmanje je bio od koristi društvu u kome je Crkva živjela svoj identitet.

Šta doprinosi lošem ili dobrom glasu naših vjera

Ne samo da se Božiji narod ujedinjuje u prvom redu pomoću „riječi živog Boga“ (J. Ratzinger) nego se taj isti narod „pomoću riječi živog Boga“ i razdvaja. Antisemitizam ne srećemo samo u vremenu poslije Hrista već i prije Njega. Valja se s tim u vezi sjetiti Knjige o Esteri u kojoj se sjećamo sa pravom dramom jevrejskog naroda i sa genocidom u vezi njega (Est, 3, 9). „Neka se raspiše, ako je kralju po volji da se oni (Jevreji) zatru (Est, 3, 9) veli se u knjizi o Esteri.“

Nije sada nikakvo iznenađenje što je Erst Bloh tvrdio da se Biblija može čitati i „kroz naočare Manifesta komunističke partije“.

Čitajući je i tumačeći na razne načine danas znamo za Jovanovu i Petrovu crkvu, crkveni antisemitizam (Jovan, 9, 44). Lošem ili dobrom glasu naših vjera uvek je doprinosilo loše i dobro, pozitivno i negativno, tumačenje Biblije i Kur'ana. Pri tome kad se sjetimo Kur'ana ne možemo mimoći suru „Pokajanje“ ajet peti. Da bi branila postojanje ropstva, odnosno kmetstva u Rusiji, Pravoslavna visoka hijerarhija pozivala se na apostola Pavla (Ef, 6, 5). Da bi tumačenje Novog zavjeta i Kur'ana tumačili kako treba i kako valja tumačenjem se prvo ne smije povrijediti opšti duh naših vjera koji je uvijek u saglasnosti s Božijom voljom u vezi nas. Biblijski i kur'anski tekst otuda će nas prvo sablaznuti našom pogrešnom egzegezom.

Isusovo ponašanje u jevrejskoj Sinagogi odnosno Njegov govor u njoj (Luka, 4, 15–21) inspirisao je mnoge da u Isusu prepoznaju tip čovjeka čija je misao vodilja bila oslobađanje čovjeka od svih vidova ropstva.

Nema sumnje da ovakva interpretacija Isusovog povijesnog profila odgovara onome što su mnogi rekli o njemu. Isus što je bio čovjek za druge, žrtvovao je sebe na krstu zbog njih, ali, da bi imali čovječniju i mirniju budućnost potreban nam je onaj unutrašnji preobražaj koji nazivamo našim „novim rođenjem“ (Ivan, 3, 3); tek kad promijenimo sebe promijenit ćemo svijet u kojem živimo.

Neki samo zato što su se sjećali Isusovog govora u nazaretskoj sinagogi (Luka, 4, 15–21) znali su sa lakoćom često da spominju fra-njevca L. Boffa koji na jednom mjestu veli: „Nakon Marksa teologija ne može stavljati u zgrade materijalne uvjete postojanja, pod prijetnjom mistificiranja stvarnosti i nepravednih stanja“¹⁷. Normativna teologija hrišćanskog Istoka što je sve do danas „stavljala u zgrade materijalne uvjete postojanja“ prije je bila nehumana nego humana, monaška nego drugačija. Tumačeći riječi Lukinog Isusa (Luka, 4, 15–20) na način teologa oslobođenja, a takvo tumačenje uvijek je aktuelno i pravo, uvijek ćemo imati teologiju koja prvo nije daleko od svakodnevnog života, koja više govori o Bogu šta je on za nas, nego šta je On po sebi.

Pošto u Kur'anu čitamo riječi: „Gospodar naređuje pravednost“ (Sura, 7: 29) sada muslimanova čestitost nije samo u tome da okreće svoje lice istoku i zapadu, već da vodi „i bojeve ljute“ (Sura, 2: 117) za stvar pravde i pravednog mira (Kur'an, 7: 29; 2: 208).

Riječi Matejevog Isusa „nisam došao da donesem mir nego mač“ (Mt, 10, 34) najčešće su od nekih bile pogrešno tumačene, te se to i danas katkada dogodi. Isus što u svom Govoru na gori ne proglašava ratnike nego mirotvorce blaženim (Matej, 5, 9) bio je istinski mirotvorac. Njegovo učenje bitno je mirotvorno, ne i drugačije. Pošto On od Petra traži da odstrani svoj mač (Jovan, 18, 10) i ta tvrdnja daje nam prije za pravo da mislimo da je Isus bio na strani mira.

Ne samo da je Isus služio stvari mira i pravde, već se i Poslanik islama legitimizuje zaštitnikom istine, dobra, prava i pravednosti. U svome čuvenom govoru na Arefatu on i današnjim muslimanima jasno poručuje da govore istinu i da ih mržnja ne zavede sa staze prava i pravednosti. Na drugi način to iskazuje i Isus kad veli: „blago progonjenima zbog pravednosti, jer je njihovo Carstvo Nebesko“ (Matej, 9, 10).

Rečenica u Lukinom Jevanđelju „reče gospodar sluzi: 'Izađi na puteve i među ograde i prisili neka uđu da mi se napuni kuća'“ (Luka, 14, 23) najčešće je pogrešno tumačena u želji da se Crkva proglasi netolerantnim društvom.

Ne može niko na silu biti hrišćanin već samo po Duhu Svetom i „nanovom rođenju“ (Jovan, 3, 3), što govori da niko na silu ne postaje ni pravi hrišćanin ni pravi musliman, pa je sve stvar naše slobode.

Najčešći tekst na koji se pozivaju teroristi kako bi opravdali svoje terorističko ponašanje, nalazi se u pogrešnom tumačenju petog ajeta sure „Pokajanje“: „Kad prođu sveti mjeseci, onda ubijajte mnogobošce

gdje god ih nađete, zarobljavajte ih, opsjedajte i na svakome prolazu dočekujte... pa ako se pokaju... ostavite ih na miru..." (Sura, 9: 5) veli se u suri. Hrišćani kao „narod Knjige“ ne svrstavaju se u mnogobošce pa se pred njima kao takvima ne može pravdati terorizam.

Pogrešnim tumačenjem biblijskog ili kur'anskog teksta uvijek se težilo zbog vlastitih interesa da se hrišćanin ili musliman „ocrne“ kako bi se kasnije „opravdali“ nečovječni postupci prema njima.

Istorija u vezi njih najčešće se ponavlja

Na našem brdovitom Balkanu gledano iz istorijske perspektive mir je uvijek imao iste neprijatelje. Na prvom mjestu to su razni nacionalizmi koji su često bez napora znali da se transformišu u „otvoreni rasizam“. Na drugom mjestu to je naše balkansko „zlopamćenje“ iz kojega se kao takvog najprije radala želja za osvetom i revanšizmom. Riječi proroka Jeremije „očevi su jeli kiselo grožđe, a djeci trnu zubi“ (Jer, 31, 29) najprimjerenija je sudbini balkanskih naroda. Ne razmišljajući o tome šta se u ranijim stoljećima događalo podsjetimo se samo na XX stoljeće. Nema naroda na Jugozapadnom Balkanu koji nije jeo „kiselo grožđe“, a da zbog toga danas ne „trne zubi“ njihovim bliskim i daljnjim potomcima. U samoj „zori“ prošloga stoljeća negdje oko 400.000 muslimana, odnosno Turaka bilo je u vremenu balkanskih ratova protjerano u Tursku od strane „srpskih vlasti“.¹⁸ U istom stoljeću, odnosno krajem 1945. god., bilo je preko 250.000 vojvođanskih i sremskih Nijemaca (Švaba) protjerano iz Jugoslavije.

Istovremeno sjetimo se masovnog iseljavanja Srba sa Kosova, a zatim i samih Albanaca u vrijeme Miloševića. No, ta sudbina je pogađala i druge narode, podsjetimo se na nasilna masovna iseljenja Hrvata iz Posavine čiji broj iznosi negdje oko 200.000 ljudi.¹⁹

Naše nacionalno zlopamćenje uvijek je bilo „pokriveno“ i sjećanjem na Kosovski poraz 1389. god., koji smo mi Srbi pretvorili u priču o našem trajnom opredjeljenju za carstvo nebesko. Turci sa naših prostora bili su u vrijeme Balkanskih ratova prognani iz Srbije i Makedonije i sjećanjem na jedan daleki poraz koji nas vezuje za Kosovsku bitku. U želji da se poslije balkanskih ratova stvori etnički čista Srbija, oslobođena od jednog naroda koji je tu stoljećima živio, bilo je sada nužno i sjećanje na kosovsku bitku.

Mir između balkanskih naroda ni danas ne stoji na čvrstim nogama. Ne doprinose tome samo okolnosti koje su vezane za prošlost i žive u našem kolektivnom pamćenju, već i druge. Nigdje drugdje u Evropi averzija tako lako ne pređe u prezir i mržnju koliko na našim prostorima. Mir će se useliti u naše međunacionalne odnose i u naše međusobne odnose tek kad nas mržnja i ksenofobija napuste. Hrišćani će graditi mir tako što će prvo sebe, a zatim druge liječiti od tih devijantnih stanja. Pošto Poslanik islama jasno veli „Niko od vas neće istinski vjerovati dok ne bude želio svome bratu ono što želi samome sebi“²⁰ eto sada i pravog dokaza da islam nije na strani vjerske netolerancije i „religiozne“ mržnje.

Naši balkanski „žutokljunci u politici“ i vjerski fanatici koji su uvijek svjedočili o svojoj nesposobnosti da čitaju znakove vremena i da u skladu sa njima donose zrele političke odluke uvijek su radili na produbljenju nacionalne mržnje i vjerske netrpeljivosti. Pravdajući naše nacionalne nesreće, te i sam poraz na Kosovu, pričom da su se tada Srbi privoljeli „Carstvu nebeskom“, takva priča nam je ponajmanje mogla koristiti. Patrijarh Dožić je, čitamo u knjizi „jedan svijet na Dunavu“²¹, u noći uoči pristupanja Jugoslavije trojnom paktu podsjetio kneza namjesnika Pavla na kosovsku žrtvu i na trajno opredjeljenje srpskog naroda za carstvo nebesko, pri čemu je sam puč maksimalno razbjesnio Hitlera koji je odlučio da razbije Jugoslaviju.²² Eto ista se priča ponavlja u jednom sudbonosnom trenutku naše najnovije istorije.

Pošto za našeg najvećeg čovjeka u Crkvi Nikolaja Velimirovića nema srpstva bez pravoslavlja, ni pravoslavlja bez srpstva, vezivanje Crkve za naciju i državni „aparatus“ na vlasti ponajmanje je jevanđelski opravdano.

Ne pozivanje na Svetosavlje, već na proročku teologiju Biblijskog Izrailja i na pozivanje na Lukinu teologiju milosrđa prvo će nas osloboditi od ksenofobije i neobjektivne i obezvjeđujuće slike o drugome. No, svemu tome prethodi naše „nanovo rođenje“ (Jovan, 3, 3) koga nema bez našeg života u Duhu i s Duhom koji je istovremeno i Isusov duh. Pošto je naš mir s drugim i sa samim sobom ovisan od našeg mira sa Bogom, mir je za nas na prvom mjestu teološko, a zatim i drugo pitanje. Sad zbog njega imamo razloga da ljubimo i volimo Boga. Kroz naš mir Bog svojom milošću uvijek snažno djeluje.

Nama danas Crkva nije toliko potrebna kao „tvrđava istine“ premda ona to uvijek jeste; niti nam ona danas treba kao nosilac nacionalne svijesti, jer Pavlovo hrišćanstvo ne drži puno do nacionalnih, rasnih i

drugih podjela (Gal, 3, 28). Danas nam treba Crkva koja će puno učiniti svojim etičkim i političkim ponašanjem za stvar mira i društvene pravde.

Zalažite se za mir veli prorok Jeremija

Naše sadašnje vrijeme prvo je obilježeno sjećanjem na proroka Jeremiju koji veli „zalažite se za mir“ (Jer, 29, 7). Prorok Amos kao prorok društvene pravde vjerovatno bi nam prvo poručio da se zalažemo za društvenu pravdu koja nas vodi društvenom miru. Premda kao mirotvorci i borci za pravdu ovdje nećemo doći do svih svojih prava i vlasti kao narod Svevišnjega uživati ćemo ih u Kraljevstvu njegovom (Danilo, 12, 2, 3).

Ako zaboravimo na prošlo stoljeće nikad mir nije toliko bio uzdrman kao danas. Mir se sve više destabilizuje pa se s tim u vezi sjetimo najnovijeg lansiranja sjevernokorejske rakete u smjeru Japana.

Ne samo za pojedinca nego i za istoriju jednog naroda sto godina je veoma dug period; pogotovo ako je bio obilježen atentatima, ratovima, međunacionalnim sukobima, nasiljem, progonstvima, etničkim čišćenjem, genocidom, silovanjem i drugim vrstama ljudskog zla. U takvim sadržajima u Evropi prvo nije oskudjevala istorija balkanskih naroda. Pošto su manje-više svi balkanski narodi, i dobar dio evropskih naroda, sa majčinim mlijekom „posisali“ averziju jednih prema drugima, makijavelistički orijentisanom političaru nije bilo teško da jedne na druge usmjeri u najgorem smjeru. Na Balkanu ni danas ne treba dugi fitilj da bi se „upalilo bure baruta“.

Pošto su Velike sile u narušavanju tuđeg mira često prepoznavale svoj interes to se katkada događalo da je zaključen mirovni ugovor o miru pod njima najčešće bila osveta prema agresoru. A ne i pravedno zaključen mir. Podsjetimo se s tim u vezi versajskog ugovora o miru (1919) koji je za njemački narod bio duboko nepravedan mir, pa je već u njemu bila posijana klica za pojavu njemačkog, ovdje Hitlerovog revanšizma i osvete. Navedenim ugovorom Njemačka je izgubila sve kolonije koje su između sebe podijelili Englezi i Francuzi, osmi dio svoje teritorije i dvanaesti dio svoga stanovništva.²³

Bog što od nas traži to je da uvijek ljubimo jedni druge. Međusobna ljubav danas će prvo poraditi na dugom miru, ali ne i bezuvjetno to učiniti, prije toga je sigurno nužno tražiti da nam se oprostí zbog Srebrenice, Vukovara, Sarajeva i drugih nemilih događaja. U periodu

komunizma i crkve i islamska zajednica su bile na ivici svoje egzistencije i borile se za svoj vlastiti opstanak, a danas je već drugačija situacija. Ne samo hrišćani već i muslimani danas se prvo moraju pokazati nosiocima pomirujuće i opraštajuće riječi (Mt, 18, 35; Mk, 11, 25). Ne neko drugi do sam Bog pozvao nas je da živimo u miru (1. Kor, 7, 15), pa smo i zbog njegovog poziva ovdje mirotvorci. U svemu tome ne otkrivamo nikakav njihov moralni heroizam niti ikakav vjerski podvig. To je njihova misija i dužnost. Međutim, mi se odvojeno ili zajedno sa muslimanima, Jevrejima i drugim hrišćanima moramo ovako moliti: „Daruj nam, Gospode, Svevišnji Bože, ono što je nama sada najpotrebnije: mir s tobom i mir sa drugim.“. Nakon toga preuzeti svu odgovornost za izgradnju mira. Ne nepouzdanom molitvom koja najčešće nije izgovorena iz dubine našeg srca, nego „pouzdanom molitvom“ i „vršeci pravednost“ prvo ćemo osigurati uvjete za dugi mir koji za vjerujućeg čovjeka nije samo dogovor između zavađenih strana, već je on sam plod Božije pravednosti.

Vjernici kao nosioci ideje o pomirenju i miru

Ne samo da je tako po Bibliji, već nije drugačije ni po Kur'anu u kome su muslimani pozvani da grade mir između sebe i mir sa „Narodom knjige“. Hrišćanin samo u Isusu prepoznaje koga treba slijediti, čuti i vidjeti, a musliman sve to otkriva u svom Poslaniku. Njemu On govori posredstvom Kur'ana koga treba da sluša.

Dok će svoju strategiju izgradnje mira musliman graditi na svom tumačenju Kur'ana, hrišćanin će to isto činiti na svom tumačenju novozavjetnih citata. Bog što poziva ljude, te i muslimane, u „kuću mira“, ne i „kuću rata“ (Sura, 10: 25) on daje „zeleno svjetlo“ muslimanovoj i drugoj borbi za mir. No, sigurno je da u tu kuću nećemo ući ako iza sebe nismo pomireni; zavađenima su vrata na njoj trajno zatvorena. Pozivu na izgradnju mira uvijek prethodi poziv na izmirenje o čemu jasno svjedoče naše svete knjige. Da bi uživali u plodovima mira moramo se između sebe ovdje izmiriti.

Budući da nas naša Crkva sada podsjeća na crkvu u Efesu kojoj prvo bijaše ohladila ljubav (Odk, 2, 1-7) i na Crkvu u Sardu (Otkrivanje, 3, 6) u kojoj smo daleko više svjesni onih prividnih nego „nanovo rođenih hrišćana“ (joan, 3, 3) ne znam da li će današnji kler i hijerarhija biti duhovno i moralno spremni za izgradnju međusobnog mira? Poslije sjećanja na Srebrenicu, Sarajevo, Vukovar, Ovčaru, Kosovo danas ćemo

samo kao „nanovo rođeni hrišćani“ imati jasne odgovore na pitanje šta poslije njih znači vjerovati u Boga?

Ne, sigurno ništa drugo do izgrađivati mir. Niko drugi ne bijaše do Anwar al-Sadat o kojem je svojevremeno pisao Helmut Šmit njemački kancelar: „Sadatova volja za mirom je proizašla iz razumijevanja i poštovanja pred religijama drugih.“²⁴ Ne samo da u srednjovjekovnom, već i u današnjem, pravoslavlju nema razumijevanja i poštovanja prema islamu kao takvom. Ako svoje teološko mišljenje i svoj stav o islamu budemo gradili na mišljenju nekih istočnih otaca (Nikite Vizantijskog, Jovana Damaskina) i na stavovima svetog Save (*Krmčija*) prvo nećemo imati vjersko razumijevanje i poštovanje prema muslimanima. Ako se sjetimo stavova islamske kur'anske teologije o Isusu, Mariji i prorocima, te Muhammedovog odnosa prema hrišćanima, prvo ćemo zaključiti da musliman svoje poštovanje prema hrišćanima gradi na Kur'anu.

Poštovanje prema drugom i drugačijem u islamu je maksimalno sačuvano, a ono samo i garantuje vjersku toleranciju i vjerski mir. Iako se musliman neće složiti sa nama u vezi nekih hristoloških odgovora, sva tri vjerovanja u Boga uključuju monoteistički iskaz o Njemu (V. Mojsijeva, 7–21; Ihlas, 1–4; Jak, 2, 19).

Ne samo da nama nedostaje pravoslavno poštovanje u vezi islama već nam isto nedostaje i u vezi zapadnog hrišćanstva, pa se s tim u vezi sjetimo stavova Srpske crkve iznijetih u najnovijoj *Enciklopediji pravoslavija*²⁵ u vezi Katoličke crkve.

Inicijativa u vezi izgradnje mira i svega drugog prvenstveno je stvar Duha koji samo obnavlja i vodi Crkvu. Njegovi darovi koji se iskazuju kroz različite harizme (1. Petrova, 4, 10; 1. Kor, 12, 8–10) samo i guraju Crkvu naprijed, ne i zagrižena crkvena hijerarhija. Dokle god nas hrišćane Duh samog Hrista ne obuhvati i ne povede u pravom smjeru, dotle neće ni biti volje za izgradnjom vjerskog mira i tolerancije između hrišćana i muslimana.

Bože, daj mi vjeru kako bi ovdje bio borac za mir i pravdu

Pošto po D. Bonhofferu „ne postoji vjera bez dobrih djela, kao što ne postoji dobro djelo bez vjere“²⁶ ne možemo se danas zadovoljiti samo molitvom za mir, već isti moramo izgrađivati. Kako je čovjek po Kur'anu nepravedan i lakomislen (Al-Ahzab, 72), po Kantu zao po prirodi²⁷ i po svetom Pavlu najčešće čini ono što ne želi da čini (Rim, 7, 19) kao takvi

sigurno je da nećemo izgrađivati mir između sebe i boriti se za pravdu, nego samo kao drugačiji. Kakav je bio Martin Luter King, baptistički pastor iz Atlante (SAD), sv. Franjo iz Azisa, Anvar al-Sadat iz Egipta. Oni nisu bili ništa drugo do vjernici koji su živjeli svoju vjeru, i svoje dužnosti smatrali za Božije zapovjesti kako bi rekao Kant.

Ali takav je bio i papa Benedikt XV za koga je njemački diplomata u vrijeme Prvog svjetskog rata Bilov rekao:²⁸ „Vatreno je podržavao moje napore za održavanje mira.“. Njemu je po svemu bio sličan i papa Ivan XXIII koji je posredovao u kubanskoj krizi između Hruščova i Kenedija i tako spasio svijet od Trećeg svjetskog rata. Pošto nisu oskudijevali u vjeri bili su istinski mirotvorci, a time i Njegovi sinovi (Mt, 5, 9).

Pravdom i mirenjem otuda ćemo uvijek stići do prolaznog i istorijskog mira, vjerom u Boga do svog vječnog mira. Nasuprot vjerujućem čovjeku koji se prvo trudi da osigura mir sa bogom, nevjerujući čovjek uvijek ide za tim da osigura mir sa drugim čovjekom, mudrac prvenstveno teži da osigura mir sa samim sobom. Nama su uvijek otvoreni putevi ka svakom miru, međutim, kada je u pitanju onaj najvažniji mir, mir sa Bogom, mi se tada razlikujemo od muslimana u svom odgovoru na pitanje kako ćemo do njega? Musliman je do njega došao ponašajući se po Božijem zakonu (Kur'an, 2: 208; 10: 25...), hrišćanin ga je besplatno dobio Hristovom žrtvom na krstu (Rim, 1, 7; Ef, 2, 14; Kol, 3, 15). U hrišćanstvu mir sa Njim je dar i obaveza, mir sa drugim najzreliji plod naše ljubavi. Ali današnji mir između naroda i država najčešće se temelji na ravnoteži snaga i moći pa zato je nestabilan i stalno u krizi. Pošto je dugotrajni mir „rod duhovni“ kako kaže sv. Pavle (Gal, 5, 22, 23), a onaj kratkotrajni mir stvar potpisanog ugovora i obećanje političara, Kant na jednom mjestu u svome djelu *Gemeinspreh* 1793. godine kaže: „Trajni, opšti, mir utemeljen u tzv. ravnoteži snaga u Evropi isto je što i Sizifova kuća koju je graditelj sagradio prema svim zakonima ravnoteže, a koja se, kada je na nju sjeo vrabac srušila istog trena.“.

Zaključak

Da bi ušli u Kraljevstvo Božije (D, a, 14, 22) mi smo prosto „osuđeni“ da prolazimo kroz razne nevolje. I danas nam je zbog njih često veoma daleko cilj, a sredstva kojima se koristimo na ime ostvarenja zacrtanih ciljeva često ne donose očekivane rezultate. Naša borba zbog svega toga nađe se u krizi, a mi u čudu. Jedna od nevolja koja je često pogađala

čovjeka sa naših prostora bila je sva nevolja i tragedija rata. Na samom početku XX st., znamo za balkanske ratove i Prvi svjetski rat, sredinom istog stoljeća za Drugi svjetski rat i na kraju istog stoljeća, pod Slobodanom Miloševićem imali smo rat sa Bošnjacima i Hrvatima. Poslije sjećanja na sve to nije nimalo lako reći kako ćemo na Jugozapadnom Balkanu osigurati duži mir, vrijeme bez rata. Pošto u knjizi *Brojeva* čitamo „Neka ti Jahve (Bog) mir donese“ (br, 6, 26) za njega ćemo se prvo moliti kao što se sv. Franjo molio: „Bože, učini me oruđem Tvoga mira.“. Kako prorok Isaija veli da je mir djelo pravde ne možemo doći do njega ukoliko se istovremeno ne borimo i za pravdu (Is, 32, 17). Kako sigurnog mira neće biti bez pomirenja s njim (Job, 22, 21) nužno nam je pomiriti se sa Bogom i svojim neprijateljima da bi bili u miru prijatelji. Postignuto prijateljstvo otuda i jeste jedina garancija dugog i trajnog mira. Budući da je uvijek bolji zalogaj suha hljeba s mirom, nego sa svađom kuća puna žrtvene pečenke (Mudre izreke, 17, 1) eto zašto sada ne smijemo odustati od izgradnje mira pa ma gdje bili. Mir se ne može sigurno izgraditi za jedan ili nekoliko dana. Čovjek ga stalno izgrađuje da bi u njemu sve stvari doveo u red koje su nasiljem i ratom bile poremećene. Pomirenje koje je uvijek pretpostavljalo dvije stvari, a time i dva zadržaja, prvo znači odustati od osvete neprijatelju (Izl, 23, 4), a zatim prestanak mržnje prema njemu koja nas uvijek odvede sukobu i nasilju. Pošto Bogu ne možemo iskazati bogoštovanje i ljubav ako se ne pomirimo sa pozavađenim bratom (Matej, 5, 23) pomirenje nam je otuda višestruko važno. U Pavlovo vrijeme službu pomirenja obavljali su apostoli (2. Kor, 5, 18) danas su prvo vjernici od Njegove strane zaduženi.

About peace and other issues related to it

Summary

The author in his article speaks of peace and other issues that are directly or indirectly related to it. The same question is not only seen as important for the state, but also for the church as a human society. As the different religions and nations live in the Balkans today, the importance of peace has always gained on importance. Peace in our Balkans has often been violated by our own, but also by someone else's fault. However, as we have always been lacking in self-criticism, it was always someone else's fault

for our omissions and irresponsibility. Before starting to build peace, it is always necessary to answer the question of what are we to each other? If we are friends, let's immediately start with building of peace. If we are the enemies, let's reconcile and forgive each other, in order to begin the building of that peace between us as early as possible.

Key words: Peace, Non-peace, War, Balkans, Islam, Prophet, Jesus, Christianity, Muslim, Church, Bible, Quran, Orthodoxy, Catholicism, Justice, Benedict XV, John XXII, Anwar el Sadat, Theology ...

Literatura (bilješke):

1. Molitve sv. Franje Asiškog.
2. Leonardo, Boff, „Fundamentalizam i terorizam“, *Bilten Fr. teologije*, broj 1–2/2007, str. 136, Sarajevo.
3. Boris, Jurić, „Otpor jednog mirotvorstva“, *Bilten F. teologije*, br. 1–2/2013, str. 224.
4. *Leksikon temeljnih religijskih pojmova*, Prometej, Zagreb, 2005. god., str. 262.
5. *Isto*, str. 262.
6. B. Jurić: „Otpor jednog mirotvorstva“, *Bilten F. teologije*, br. 1–2/2013, str. 224.
7. Dr. Jovan Brija: *Rečnik pravoslavne teologije*, Beograd, 1977, Hilendarski fond, Bogoslovski fakultet, SPC, str. 49.
8. *Isto*, str. 49.
9. *Isto*, str. 49.
10. *Isto*, str. 49.
11. Ustanove Družbe Isusove i dopunske odredbe, Provincijalat Hrvatske pokrajine Družbe Isusove, Zagreb, 1998 god., str. 34.
12. *Suvremena Katolička enciklopedija*, (A. E.) Slobodna Dalmacija, str. 240.
13. Imanuel, Kant, *Religija unutar granica čistog uma*, BIGZ, Beograd, 1990. god. str. 153.
14. Wilfrid, J., Harrinton, *Uvod u Novi zavet*, KS, 1975. god., Zagreb, str. 399.
15. Vladimir, Solovjev, *Rusija i Opća Crkva*, Kaptol Vrhbosanski, Sarajevo, 1922 god., str. 14, 15, 34.
16. Bazilije Veliki, *Duh Sveti*, SB. Makarska, 1978. god. I, 2; IX, str. 23, 54.
17. Rossino, Gibellini, *Teologija dvadesetog stoljeća*, KS. Zagreb, str. 357.
18. Katrin, Boeckh, Von den Balkankriegen zum Ersten Weltkrieg. Kleinstaatenpolitik und ethnische Selbstbestimmung auf dem Balkan. Sudosteeuropa ische Arbeiten, Bd. Munchen, Oldenburg, Peto poglavlje, str. 257–273, 418.
19. Marko, Karamatić, „Između jednoglasja i višeglasja“, *Svetlo reči*, Sarajevo, broj 414, str. 36.
20. Adnan, Silajdžić, *40 hadisa sa komentarom*, 1993. god., Sarajevo, str. 125.
21. Nenad, Stefanović, *Jedan Svet na Dunavu*, Beograd, 1996. god., str. 230, „Tiker“.
22. *Isto*, str. 231.

23. Grupa autora, *Istorija diplomatije*, Beograd, 1951. god., Arhiv za pravne i druge nauke, str. 56.
24. Karl-Josef, Kuschel, *Židovi kršćani muslimani*, 2011. god., Sarajevo, str. 528.
25. *Enciklopedija pravoslavlja*, Savremena administracija, Beograd. str. 1631, III t.
26. Rosino, Gibellini, *Teologija dvadesetog stoljeća*, Ks, Zagreb, 1999. god., str. 108.
27. Imanuel, Kant, *Religija u granicama čistog uma*, str. 30.
28. Grupa autora, *Istorija diplomatije*, Beograd, 1949. god., Arhiv za pravne i društvene nauke, str. 238.